

Végül pedig a sajtóhibák javítását közlöm (nem tartalmazza azokat, amiket a nyomtatott kötetben „Nyomtatásbéli hibák” alatt felsoroltak), a korábban megadott elvek szerint, illetve jelen esetben a sor száma is szerepel, a változtatások dőlten szedve, az eredeti szöveg zárójelben áll az új szó mögött:

- II/66.; 36.: Természeti színét mással *nem* (meg) meszelte.
 II/295.; 3.: Most meg Angliának egy *címembere*. (címer embere)
 II/303.; lábjegyzet: *Asszony* (Aszsozy)
 II/304.; 32.: Hanem térdig sáros *lábom és fekete szakállal*, (lábbal és)
 II/305.; 8.: A *megpállott* (párlott) vetések is elbágyadtak a lágyban.
 II/317.; 22.: Végre leve *egyetlen* (egyelten)-egy mentségek a szakadás,
 II/363.; 22.: A tiszta erkölcsöt *piszkoló* (piszkáló) üszögöt.
 II/376.; 5.: Szép volt a nemesség, *míg* (még) (amint megírták) / Csupán jutalomra érdemesek bírták

HERPAI PÉTER

A két „Uj Idők” 1919-ben. Az *Uj Idők* „szépirodalmi, művészeti és társadalmi képes hetilap” a Singer és Wolfner cég kiadásában, és Herczeg Ferenc, a vállalat legnevesebb írója szerkesztésében jelent meg 1894 óta. Az 1919-es évfolyam tehát a lap jubileumi, 25. évfolyama. Az ismert történelmi (a kortársak számára politikai) események miatt ünnepségre, ünneplésre nem került sor. A sors szeszélye folytán ugyanez lesz a helyzet az 50. évfolyammal is 1944-ben...

Az 1919-es év beköszöntekor Magyarország népköztársaság, államfője gróf Károlyi Mihály. Régi ellenfele Tisza Istvánnak és körének, amelybe beletartozott Herczeg Ferenc és Farkas Pál is, a cégalapító Wolfner József fia.

A forradalmi idők ellenére a lap igyekezett megmaradni a régi kerékvágásban. Az első számban (jan. 5.) szokás szerint két új regény közlését kezdi meg. Az eredeti magyar munka Csathó Kálmán (a cég és a lap íróinak egyik legtermékenyebb írója) műve *Pókháló* címmel. Minden lapszámot a külföldi regény zárja le (a két folytatásos mű mintegy keretezte a lapot), ezúttal B. M. Croker (a lap olvasói számára szintén jól ismert név) *Mary* című munkája. De itt, az első számban kezdik el közölni Herczeg Ferenc *Az élet kapuja* című hosszabb elbeszélését is. 1925-ben Horváth János irodalomtörténész majd e műre hivatkozva ajánlja Herczeget a Nobel-bizottság figyelmébe.

Bár a lap bevallottan politikamentes volt, azért a mindennapi élet most is megjelent az *Uj Időkben*. Ha másban nem, hát az újabb áremelkedés miatti felszólításban: akik nem fizetnek elő január 10-ig, azok már a felemelt, 12 koronás negyedévenkénti áron kapják a lapot. Az ún. időszerű képek között is sok meglepő, s a korra jellemző fotót láthatunk. Pl. az új államok bélyegeit – köztük a Fiume által kibocsátottakat (7. szám 132. old.); Gambetta-harcos (francia lovaskatona) a Nyugati pályaudvaron (2. 36.); az entente gazdasági bizottsága Budapesten (3. 39.); a szocialisták tüntető menete a kommunizmus ellen február 21-én (9. 161.); a köztársaság apoteózisa című szobor stb.

A lap eddig is gyakran közölte az államférfiak fotóját. Most Ebert német köztársasági elnök képét láthatjuk (8. 145.), írnak is róla pár szót (hogyan egyszerű és puritán életmódot folytat), majd két számmal később a felesége portréját is közlik (10. 186.) stb. És persze természetesen Károlyi Mihályét (3. 48.), hiszen ő az államfő. De itt vannak Gellért Oszkár és Herczeg Géza fotói is (7. 130.), akik éppen akkor lettek kormánybiztosok.

Az idők változása a szerkesztői üzenetekben is megfigyelhető: megjelennek bennük a „Vörös Gárda”, „Bolsevizmus és szerelem” stb. jeligék és problémák. Több olvasó érdeklődik a szocializmusról, Marxról stb. Nagyon kevés viszont a hirdetés, csak egy van minden számban: az utolsó

oldalán, alul kis rajz hirdeti a Diana-púdert. Divat-rajz pedig éppenséggel csak egyszer (12. 226.) fordul elő. Viszont dupla oldalán, két képpel és néhány verssel emlékezik meg a lap Ady Endre temetéséről (6. 106–107.).

A Tanácsköztársaság kikiáltása utáni első szám (13.) március 30-án jelent meg. Herczeg Ferenc neve lekerült a lapról, így az a furcsa helyzet állt elő, hogy az *Új Időket* senki sem jegyezte... Eddig sem lehetett tudni biztosan, hogy kik a szerkesztők, kik a munkatársak stb., csupán Herczeg neve volt biztos pont, mostantól viszont teljesen névtelenül jelent meg, még a kiadó neve is eltűnt róla. Az első oldalon (13. 233.) „Diadalmas március” címmel egy rövid cikk jelent meg névtelenül, amely többek között a következőket mondja:

„... Új gazdasági rend, új társadalmi berendezkedés s végső soron új kultúra fogantatásának vagyunk kortársai, sőt most már pionírjai, attól a márciusi naptól kezdve, hogy a jelenleg csonka, de hitünk szerint holnap felszabaduló Magyarországon a kormányzást bátor, elszánt és tettekre kész szocialista kezek tartják, s minden hatalom a munkás-, katona- és paraszt-tanácsoké. Ez az új világrend, eszméivel és harcossá hitvallóival, onnan indult útra, hogy szétrepessze egy hibáival és bűneivel elmúlásra ítélt kozmosz arconcsait, ahonnan minden reggel kél a világozság: Kelet felől...”

A következő számot szintén egy hasonló „politikai vezércikk” indítja (14. 253–255.), írója Sztróckay Kálmán (talán ő lett a Sajtódirektórium által kirendelt új szerkesztő?):

„... új világot akarunk teremteni a régi helyén. Tervszerűen építjük fel évezredek tanulságok és tapasztalatok alapján s vezető eszmének azt tűzzük ki magunk elé, hogy minden embernek egyformán joga van az élethez. Nincsenek többé kiváltságos születések. [...] Most mindnyájunknak az a vágyunk, hogy minél hamarabb befejezzük az építő munkát s annyi súlyos megpróbáltatás után révbe jusson az emberiség. Ne legyünk egymás ellenségei, ne legyen burzsoá és proletár, csak ember a földön, egyesüljünk valamennyien az ideálunk megvalósulásában s felejtjük el a multat...”

A többi korabeli laphoz képest e cikk hangja sokkal visszafogottabb, inkább az építésen és az egyenlőségen van a hangsúly, és a befejező „szeressük egymást” kitétel is jellemző az *Új Időkre*, mint családi lapra. Annál is inkább, mivel egyébként nemigen volt semmilyen nagyobb változás a lapban: folytatódtak a megkezdett regények, a szokásos rovatok. Persze most már Nagy Lajos (14. 262), és Kassák Lajos (15. 283.) novellája is megjelenik itt, közlik a forradalmi kormányzótanács tagjainak arcképét (14. 253–256.), Trockij (!) portréját (15. 276.), képeket a szabad Margitszigetről (15. 277.), a május 10-i szám megmaradt borítóján a május elseji felvonulásról, a Munka templomáról (!), és Szamuely Tibor által egyenesen Moszkvából hozott fotókat az ottani ünneplésről stb.

A szerkesztői üzenetekben megnyugtatók az érdeklődőket: nem, ezután sem törlik el a házasság intézményét, és sajnálkozva közlik, hogy a postai szolgáltatás nem kielégítő, az egyes lapszámok késhetnek, rendszertelenül érkezhettek meg... Egyébként is, az áprilisi-májusi nyolc szám helyett csak négy jelent meg, körülbelül kéthetenként.

Míndeközben április 20-án (húsvétvasárnap éjjel) a régi szerkesztőt, Herczeg Ferencet hűvösvölgyi házából a Markó utcai fogházba vitte egy bőrkabátos Lenin-fiú és néhány vörösőr – talán túszként. (Egyes újságok egyenesen a fejét követelték, mint Tisza volt bizalmasának!) Két éjszaka-t töltött ott, majd Kunfi népbiztos közbenjárására szabadon engedték.

Április 19-én a Közoktatási Népbizottság rendeletet adott ki a sajtótermékek előzetes engedélyhez kötéséről, 26-án pedig a szellemi termékeket terjesztő vállalatok szocializálásáról. Ez azt jelentette, hogy bármiféle sajtótermék „csak a Szellemi Termékek Országos Tanácsa útján jelen-

hetik meg”. A kilenc legnagyobb könyvkiadó vállalat nevét nem használták tovább, egyszerűen sorszámot kaptak. Ezek élén üzemi biztosok, illetve munkástanácsok álltak. A nem szocializált üzemek kötelesek voltak felszámolni.¹

A június 12-én megjelent 20. számban véget ért a lapban közölt két folytatásos regény – talán csak erre vártak az illetékesek: a Szellemi Termékek Országos Tanácsa megszüntette az *Uj Időket*.

*

Mint ismeretes a Magyarországi Szocialista Párt a kommunista és a szociáldemokrata párt fúziójából jött létre, de nyilvánvaló, hogy a korábbi véleménykülönbségek nem szűntek meg egy csapásra. A kulturális életben ennek egyik jele volt pl. az, hogy a szocdemek egy külön szépirodalmi lapot szerettek volna indítani, amely a *Népszava* íróinak szellemiségét tükrözi.

Ekkoriban két hasonló folyóirat jelent meg országosan: a *Nyugat* „továbbra is Babits szerkesztésében de a kommunista Osvát ellenőrzése mellett – ami alig jelenthetett sok változást”,² és elsősorban a magasabb műveltségűek, az intellektüelek számára készült. A másik lap a *Ma* volt, Kassák Lajos szerkesztésében. A *Ma* nemcsak a politikában, de az irodalomban, és a művészetben is forradalmat hirdetett, és már a *Nyugat* irányzatát is túlhaladott értékrendként jellemezte.

A szociáldemokratáknak tehát egyik sem felelt meg igazán, ezért alapítottak *Uj Idők* néven egy folyóiratot. A lap gazdája – amint azt a címlapon olvashatjuk – tulajdonképpen a Szocialista Irodalmi, Művészeti és Tudományos Társaság volt, amely még március 23-án alakult meg a Pedagógiai Szeminárium helyiségében (VIII. Mária Terézia téri iskola, III. emelet). Célja: megteremteni „a szocialista szellemi kultúrát gyors és méltó nagy lendülettel”.³ A közgyűlésre meghívókat küldtek szét. A központi intéző bizottságban többek között Kunfi Zsigmond, Révész Béla, Bresztovszky Ede, Szakasits Árpád, Kárpáti Aurél, Köhalmi Béla stb. foglaltak helyet. A szakosztályok vezetői is általában szocdemek voltak (akik később a Horthy-korszakban is itthon dolgoztak), kivétel talán Lukács György, ő viszont határozottan szemben állt Kassákkal és lapjával. Április 5-étől már külön helyiségeket is kapott a Társaság (pl. Damjanich u. 20), ahol a tagok ülésezhettek. Az első előadói „estély”-t május 22-én tartották, amelyen Rozványi Vilmos előadása után – még mindig a különböző tisztségek kiosztásával foglalkoztak...⁴

A régi *Uj Idők* megszűnte után, június 20-án, pénteken jelent meg a Társaság lapja a Singer és Wolfnertől átvett néven, a Közoktatásügyi Népbiztosság beleegyezésével. Lukács György, a népbiztos, külön megbeszélést tartott a másik két említett lap szerkesztőivel, amelynek során leszögezték, hogy az *Uj Idők* munkájába nem szólnak bele.⁵ Az új, kéthetente megjelenő folyóirat két szerkesztője a Nyugattól elcsábított Földi Mihály (később a harmincas években nagysikerű regények írója), és Kárpáti Aurél (eredetileg rajztanár, majd költő és színházi kritikus) lett. A lap főmunkatársaként Révész Béla szerepelt.

Egyes szám ára 6 korona volt (egy évre 120 K), mérete a felére (magazinmértűre) csökkent, A5-ös lett. Vastagabb, sárgásbarna kartonborítást kapott. Képet, illusztrációt nem közölt – már csak ezért is „Nyugatosabb” lett a kinézete. Az első két számnak még önálló lapszámozása volt, a

¹ *A magyar tanácsköztársaság művelődéspolitikája. Válogatott rendeletek, dokumentumok, cikkek.* Bp. 1959. 129–148.

² BARTA Lajos: *Írók, költők a forradalom szolgálatában.* In: *Tanúságtévők.* IIIb köt., 1918–1919. Bp., 1978. 450–451.

³ A megalakulásról: *Népszava*, 1919. március 23. 8–9. Pár soros hírek később is megjelentek a lapban a Társaság üléseiről.

⁴ *Népszava*, 1919. május 25. 9.

⁵ BARTA Lajos: uo.

harmadikban térnek át a folyamatosra. A borítólapon tudatják az olvasókkal, hogy a lap vezetését a Szellemi Termékek Országos Tanácsának Terjesztési Osztálya (IX. Lónyay u. 32.) vette át. A szerkesztőség címe: VI. Vilmos császár út 51. III. A rövid beköszöntőben többek között a következőket írják:

„...Megváltozik a lap formája, más lesz a tartalma is. Kéthetenként öt-öt íven megjelenő könyvrevüvé alakul át. Politikában, a társadalmi berendezkedés kérdésében a tiszta szocializmus álláspontjára helyezkedik – társadalomban, művészetben magáénak vall minden alkotást, melyet igaz hit, komoly tehetség, tisztult világnézet teremtett, ami egy szóval: érték...”

Tehát bizonyos értelemben a régi lap utódjának vallják magukat, ugyanis a magazint „minden régi előfizetőknek megküldjük” – írják. Az első cikk Földi Mihály programadó tanulmánya volt „Szempontok” címmel (I. szám 1–6. old.). Ebben leszögezi, hogy meg kell különböztetni a forradalom irodalmát a forradalmi irodalomtól.

„A *Nyugat* fellépése nálunk, például, forradalomnak tűnt fel a maga idejében, s vannak kik a *Nyugat* pendantjául ma a *Mát* szeretnék feltüntetni... Ami a *Nyugat*nak halhatatlan érdeme: a tehetség és minden tehetség szabad útja és minden forma és minden tartalom szabad beszéde, amiért ma már sem a *Mának*, de hál’istennek senkinek sem kell küzdenie. Persze, hozott ezzel együtt a *Nyugat* még valamit, s ez volt az igazi forradalom: tehetséges embereket és kiváló alkotásokat. Az igazság kimonódása mindig forradalmi jellegű.”

Mint láthatjuk, máris ellentétbe került Kassák és a *Ma* nézeteivel – de természetesen ez a lap azért is indult, hogy az avantgárdot ellensúlyozza.

Elkezdik közölni Révész Béla *Erzsébet megpróbáltatása* című regényét (I. 18–21., II. 30–34., III. 220–222.) és Füst Milán naplójának részleteit 1915–16-ból, *Egy ember élete* címmel (I. 60–75., II. 61–70., III. 238–245.). A könyvismertetések között pl. Krúdy Gyula írása olvasható: „a legjelentékenyebb könyvek egyike, amely magyar nyelven íródott” – mondja Révész Béla *Miniatűrök* című könyvéről...

A Népszava cikkírója (mellesleg a Társaság intéző bizottságának tagja), Bresztovszky Ede így ír az új lapról:

„Változatos, gazdag tartalmú, az irodalmi piacon legjobb márkájú folyóiratokkal győztesen vetekedő lap lett a régi, jó vénhedt *Uj Idők*ből, a sápkóros felsőbbbleányokat az arcápolás titkaira oktató, tanulságos közlemények helyett nyugtalanító filozófiai problémák fekszik meg az olvasó agyát, mélységekig hatoló művészeti tanulmányok, költői erejükben megkapó versek, értékes novellák, érdekes jegyzetek, füljegyzések, ismertetések, kritikák raja tölti meg a kötet közel száz oldalát.”

Ez eddig tehát dicséret, de ezután idéz a beköszöntőből pár sort a „tisztult világnézetéről” (lásd fent), és rögtön megjegyzi, hogy „bármilyen tisztult világnézet” nem felel meg. Az a lap, amely ezt hirdeti, lehet hogy jó lap, de nem szocialista lap – márpedig az *Uj Idők*nek annak kell lennie!⁶

A 2. szám (júl. 10.) hátsó borítólapján felhívást olvashatunk arról, hogy a Közoktatási Népbizottság pályázatot hirdet 6–12 éveseknek szóló mesék megírására. Ebben a számban újra vizsátérnek Kassák lapjára, amely ellen sokasodnak a támadások, Szakasits Árpád írja:

⁶ BRESZTOVSZKY Ede: *Szocialista szépirodalom*. = Népszava 1919. júl. 2. 2–4.

„A *Ma* kusza-furcsa hasábjain levél íródott Kun Bélához abból az alkalomból, hogy ő a szocialista-kommunista munkások pártjának kongresszusán a *Ma* irodalmát a burzsoádekadencia termékének jelözte. ... Kassák Lajos a *Ma* irodalmát egyetlen forradalmi, a művészi létre egyedül jogos irodalomnak tartja és azt állítja, hogy az új irodalom a *Ma* irodalma. Ez az az állítás amit tagadnunk kell. Mi hajlandók vagyunk irodalomnak elismerni azt, amit a *Ma* művel. Egynéhányan közülük valóban az igazi tehetséget mutatják, de tagadjuk, hogy a *Ma* irodalma a forradalmat öntudatosan harcoló proletariátus irodalma volna, tagadjuk, hogy forradalmi irodalom abban az értelemben, amint azt Kassák Lajos Kun Bélával bizonyára önmegtadással járó egyszerűséggel elhitetni akarja, tagadjuk, hogy Kassákék új irodalmat adnak akár formában, akár tartalomban. ... A *Ma* irodalma csupán néhány tucat emberhez szól, s ha van is mondanivalója: elrejt formakomplikáció mögé, amelyből nem harsan ki – mit akar? Az irodalomnak ebben a gyönyörű, vajúdó, harcok időkben az a feladata, hogy kiforgassa a lelkeket a múltból és új ideálokat, új erkölcsöket, új művészetet prédikáljon. De prédikáljon úgy, hogy a tömeg, amelyet végre is a maga számára akar megnyerni – meg is értse...” (II. 71–72. Kiemelések az eredetiben!)⁷

Két okból idéztem hosszabban ezt a cikket: egyrészt mivel irodalomtörténeti jelentőségű folyóiratról van szó benne, másrészt láthatjuk, hogy ez az igazi programcikk a lapban. Ez írja le világosan, hogy mit akar a szocialista *Uj Idők*, és mit akarnak a létrehozói, szerkesztői. E cikk olvastán nem csoda, hogy Kassák úgy érezte, ez a lap ellene hangolt orgánus volt, amellyel semmi közösséget nem érzett.⁸

A 3. számban (július 25.) felbukkan egy név a régi *Uj Idők*ből: Lyka Károlynak jelenik meg egy cikke „Művészet és kenyér” címmel a 19. századi magyar művészek nyomoráról, és kényszerű mellékfoglalkozásairól (III. 223.).

Ezzel a szocialista *Uj Idők* története véget ért: a 4. szám már nem jelent meg, hiszen akkorra a Tanácsköztársaság már nem létezett, s a Társaság is feloszlott.

*

A kommün bukása után már annyira kevés volt a papír, hogy Friedrich István miniszterelnök aug. 8-ától semmilyen sajtóterméket nem engedélyezett, csak a *Budapesti Közlönyt*, a kormány hivatalos lapját. Csupán a papírhány csökkenésével, az ősz folyamán tudtak újra megjelenni a korábbi újságok. Az *Uj Idők* 21. száma október 12-én jelent meg, természetesen a régi formában, a régi munkatársakkal, újra a Singer és Wolfner kiadásában. Az előfizetési ára az év hátralevő részére 15 korona volt.

Az első oldalán (21. szám 389. old.) Herczeg Ferencnek a Nemzeti Színház megnyitó előadására írt prologusa olvasható, majd a következő oldalakon a híressé vált tanulmánya Károlyi Mihályról:

„Gróf Károlyi Mihály sohasem volt demokrata, ő csak egy lecsúszott arisztokrata volt. A demokráciában nem az egyenlőséget, hanem a vezerséget kereste. [...] Ez az ember, aki ma is olyan ortografiával ír, mint egy szerényebb polgári házban szolgáló szakácsnő, és aki vezérlő politikus léteére sohasem tudott tisztába jönni a magyar

⁷ Ekkor a *Ma* tulajdonképpen már nem is létezett (utolsó magyarországi száma július 1-jén jelent meg). Betiltásáról nincs adat, csak „papírhány miatt szüneteltették”... (Lásd: JÓZSEF Farkas: *Értelmiség és forradalom*. Bp. 1984. 245.) Július 8-ától a *Vörös Újság* és a *Népszava* terjedelme is csökkent ugyanezen okból.

⁸ JÓZSEF Farkas: *i. m.* 156.

közjog elemeivel, kétségkívül a leggyöngébb koponya mindazok közül, akik ezer esztendő óta vezérszerepet vittek a magyar közéletben.” (21. 390–392.)

A szerkesztői üzenetek rovata pedig e mondatokkal kezdődik:

„E számmal az *Uj Idők* ott folytatja irodalmi munkásságát, ahol abba kellett hagy-
nia, amidőn a nemzetközi banditák egyszerűen eltulajdonították tőlünk, szerkesztőn-
ket pedig fogságba vetették. Rendkívüli nehézségek legyőzése után – hiszen elra-
bolták tőlünk papirosunkat is – indíthatjuk meg újra az *Uj Időket* s azzal a bizalom-
mal köszöntünk be a művelt magyarság otthonába, amelyre huszonöt év alatt minket
ritka meleg szívéllyességgel biztatott.” (21. 404.)

A következő szám november elsején jelent meg, s a továbbiakban is csak kéthetente tudtak új számokat kiadni. Ismét egy Herczeg-cikkkel nyitnak, amely Tisza István meggyilkolásának egyéves évfordulójára jelent meg (22. 410.) – néhány üres sorral! Egy fél oldalnyi, illetve egy hasábnyi üres hely pedig a 424–425. oldalon tátong – ez nyilvánvalóan a megszálló román katonai cenzúra műve.

Néhány érdekes illusztráció ebből a hat számból: „A bolsevizmus végnapjai Oroszországban. Judenics tábornok a győztes fehér hadak vezére, Pétervár előtt” (23. 438.); Horthy bevonul Buda-
pestre – a híres kép, amely valamennyi későbbi történelemkönyvben látható (24. 450.); Horthy Miklós családja körében – hiszen egy családi lap olvasóit ez jobban érdekelteti, mint a politika (26. 501.); a Tanácsköztársaság fémpénzei, amelyek sohasem kerültek forgalomba (26. 407.) stb.

Az utolsó számban kérik az olvasókat, hogy fizessenek elő a lapra a jövő évre is (már 20 koro-
na!), hiszen végre helyreállt a postautalvány-forgalom, és megjegyzik, hogy mivel egész évben csak 26 szám jelent meg a szokásos 52 helyett, ezért nem célszerű külön bekötni a két félévfolyamot a megszokott módon. Az *Uj Idők* jubileumi, 25. évfolyama tehát csonka maradt.

BÁLINT GÁBOR